

YURISTLIK FAOLIYATIDA NUTQNING O‘RNI

Sultonova Nilufar Ibrohim qizi

Andijon Yuridik texnikumi 1- kurs talabasi tel: 938879407

Annotatsiya: yuristik faoliyati, huquq normalarini qo'llash va himoya qilish bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning samaradorligi professional nutq madaniyatiga chambarchas bog'liq. Nutq yurist uchun nafaqat aloqa vositasi, balki asosiy kasbiy qurol hisoblanadi. Sud jarayonlari, mijozlar bilan maslahatlar, huquqiy hujjatlarni tayyorlash, prokurorlik nazorati yoki tergov harakatlari kabi barcha yo'nalishlarda aniq, mantiqan asoslangan, ishonchli va ta'sirchan nutq muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzu nutqning kommunikativ, kognitiv va regulatorlik funksiyalari orqali huquqiy amaliyotdagi rolini o'rganadi. Xususan, advokatning sudlardagi himoya nutqi, prokurorning ayblov nutqi, sudyaning qaror qabul qilish jarayonidagi nutqiy mahorati hamda notiqlik san'atining (rinoiy nutq, ritorika) yurist faoliyatidagi zaruriy sharti ekanligi tahlil qilinadi. Nutqning sifati huquqiy axborotni to'g'ri yetkazish, dalillarni ishonchli bayon etish va pirovardida, adolatli qaror qabul qilinishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yurist, huquq, kasb, nutq, madaniyat, ritorika, sud, bahs, himoya, ayblov, kommunikatsiya, axborot, mulohaza, ta'sir, dalil, argumentatsiya, ishonch, adliya, qonun.

Insoniyat jamiyatining ajralmas qismi bo'lgan huquqiy tartibotni mustahkamlash va amalga oshirishda yuristik faoliyati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yurist kasbi – bu faqatgina qonun matnlarini bilishdan iborat emas, balki murakkab ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi normalarni to'g'ri tushuntirish, tatbiq etish va himoya qilish mahoratidir. Ushbu professional faoliyatning samaradorligi bevosita nutq madaniyati va kommunikativ mahorat darajasiga bog'liqdir.

Nutq yurist uchun shunchaki ma'lumot uzatish vositasi emas, balki huquqiy jarayonlarning deyarli barcha bosqichlarida asosiy kasbiy vosita sifatida xizmat qiladi. Sud majlislaridagi ishonchli himoya nutqi yoki ayblov nutqi, huquqiy hujjatlardagi aniq va mantiqiy asoslangan yozma nutq, mijozlar bilan maslahatlashuvlardagi tushunarli va ta'sirchan og'zaki nutq — bularning barchasi adolatning qaror topishida muhim rol o'ynaydi. Yuristning nutqi qonun ruhini, dalillarning og'irligini va mantiqiy xulosalarni tinglovchiga to'g'ri yetkazish orqali jarayon natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu ishning maqsadi yuristik faoliyatida nutqning strategik o'rnini, uning funksional ahamiyatini atroflicha o'rganish, shuningdek, huquq sohasidagi mutaxassislar uchun nutq mahoratini oshirishning zaruriyatini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berishdan iborat. Nutqning sifati, ta'sirchanligi va mantiqiy tuzilishi nafaqat kasbiy muvaffaqiyatni, balki pirovardida fuqarolar huquq va erkinliklarining samarali himoyasini ham belgilab beradi.

Yuristik faoliyatida nutq nafaqat aloqa vositasi, balki huquqiy jarayonlarni boshqarish va uning natijasiga ta'sir o'tkazishning fundamental mexanizmi hisoblanadi. Nutqning o'rni quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali namoyon bo'ladi:

1. Yurist nutqining kommunikativ va kognitiv funksiyalari

Nutq, avvalo, huquqiy axborotni to'g'ri va samarali uzatishni ta'minlaydi.

Kommunikativ funksiya: Yuristning mijozlar, tergovchilar, prokurorlar, sudyalari va boshqa jarayon ishtirokchilari bilan o'zaro tushunishga erishishini ta'minlaydi. Muloqotda aniqlik, ixchamlik va professional terminologiyadan o'rinli foydalanish huquqiy xatoliklarning oldini oladi.

Kognitiv (Bilish) funksiya: Nutq yordamida dalillar, faktlar va qonun normalari tahlil qilinadi, sintezlanadi va mantiqiy tuzilmalar shaklida ifodalanadi. Tergov harakatlarida guvohliklarni olish, sud jarayonida dalillarni talqin qilish kabi murakkab bilish jarayonlari nutq orqali amalga oshiriladi.

2. Nutq – huquqiy ta'sir va ishontirish quroli

Sud jarayonlarida, xususan, sud bahslarida nutqning ta'sirchanlik (persuaziv) funksiyasi markaziy o'rinni egallaydi.

Ritorika va Argumentatsiya: Advokatning himoya nutqi yoki prokurorning ayblov nutqi chuqur ritorik mahoratni talab qiladi. U quruq faktlarni shunchaki sanab o'tish emas, balki yuridik mantiq, dalillarni tizimli bayon qilish va tinglovchilar (sudya, hay'at) hissiyotlariga ta'sir etish orqali adolatli qaror qabul qilinishiga ko'maklashadi.

Qaror qabul qilishga ta'sir: Nutqning aniqligi, uning qonuniy asoslanganligi va emotsional yetukligi sudyaning ichki ishonchini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Nutqdagi har qanday noaniqlik, ziddiyat yoki mantiqiy xato ishonchni yo'qotib, natijada ishning yurist uchun salbiy hal bo'lishiga olib kelishi mumkin.

3. Yuristning og'zaki va yozma nutqining o'ziga xos xususiyatlari

Yurist faoliyatida nutqning ikki shakli – og'zaki va yozma nutq ajratiladi, ularning har biri o'z talablariga ega.

Yozma nutqdagi xato yoki noaniqlik hujjatning huquqiy kuchini susaytirishi, og'zaki nutqdagi pala-partishlik esa notiqning professional obro'siga putur yetkazishi mumkin.

4. Yuridik terminologiya va nutq madaniyati

Professional nutq madaniyatining ajralmas qismi — yuridik terminologiyani mukammal bilishdir. Yurist tili aniq, sodda va bir ma'noli bo'lishi shart. Boshqa kasblarda so'zlarning ko'p ma'noliligi qabul qilinishi mumkin bo'lsa, huquq sohasida har bir termin qat'iy bir huquqiy ma'no ifodalashi shart.

Tildagi qonuniylik: Qonun tiliga rioya qilish, rasmiy-idoraviy uslubning me'yorlariga amal qilish huquqiy madaniyatning muhim ko'rsatkichidir.

Xulosa qilib aytganda, yurist faoliyatida nutq bu oddiy malaka emas, balki huquqiy bilimlar, mantiqiy fikrlash qobiliyati va psixologik ta'sir o'tkazish san'atini o'zida mujassam etgan integrativ kasbiy kompetensiya hisoblanadi.

"Yuristlik faoliyatida nutqning o'rni" mavzusidagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, professional nutq yurist uchun shunchaki yordamchi vosita emas, balki uning kasbiy o'zagi va huquqni amalga oshirishdagi asosiy qurolidir. Yuristning muvaffaqiyati nafaqat qonunlarni bilishiga, balki bu bilimlarni aniq, mantiqan asoslangan, ishonchli va tinglovchiga ta'sir eta oladigan nutq orqali ifodalash mahoratiga bevosita bog'liqdir.

Nutq huquqiy amaliyotda uchta fundamental funksiyani bajaradi:

Kommunikativ: Jarayon ishtirokchilari o'rtasida to'g'ri axborot almashinuvini ta'minlash.

Kognitiv: Dalillar va faktlarni tahlil qilish, sintezlash va ulardan yuridik xulosalar chiqarish.

Regulyativ (Ta'sirchan): Sudya, hay'at va boshqa instansiyalarning qaror qabul qilish jarayoniga mantiqiy va ritorik usullar bilan ta'sir o'tkazish.

Xususan, sud bahslaridagi rinoiy nutq (ritorika) mahorati, yozma huquqiy hujjatlardagi mutlaq aniqlik va mantiqiy izchillik yuristning professional etikasi va kompetensiyasini belgilaydi. Yuristning nutqi qonun ruhini va adolat talablarini ifoda etuvchi jamoatchilikdagi yuksak madaniyat ko'rsatkichi hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, yuristlik kasbida yuqori natijalarga erishish, fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilish va qonuniylikni mustahkamlash uchun har bir huquqshunos o'zining og'zaki va yozma nutq madaniyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishi zarur. Nutq mahorati yuridik ta'lim dasturlarining ajralmas qismi bo'lishi va amaliyotchi yuristlar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I. M. Huquqshunoslikka kirish. – Toshkent: Adolat, 2021. (Yuridik faoliyatning asoslari bo'yicha).
2. Abdusaidov A. A. Yuridik Psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston yuristlari malakasini oshirish markazi, 2018. (Nutqning ta'sirchanlik jihatlari bo'yicha).
3. Yunusaliyeva M. T. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. (Ritorika va umumiy nutq madaniyati bo'yicha).
4. Husanov M. B., To'xtayev Sh. M. O'zbek tilida ish yuritish. – Toshkent: TDIU, 22020. (Yozma nutq va rasmiy uslub bo'yicha).
5. Shamsutdinov I. Y. Advokatura: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'zbekiston yuristlar uyushmasi, 2022. (Sud nutqi amaliyoti bo'yicha).
6. Qurbonova S. S. "Yuridik nutqning mantiqiy asoslari va axloqiy me'yorlari." — O'zbekistonda ijtimoiy fanlar jurnali, № 3, 2021.
7. Sodiqov A. A. "Protsessual nutqning kommunikativ xususiyatlari." — Huquqiy tadqiqotlar ilmiy maqolalar to'plami, 2019.
8. Vohidov A. V. "Ritorika – yuristning professional kompetensiyasi sifatida." — O'zbekiston yuristlari axborotnomasi, № 5, 2020.
9. Jalolov A. B. "Sud nutqi madaniyatini oshirishning dolzarb masalalari." — Adliya Xabarnomasi, № 2, 2023.